Історичними передумовами виникнення Наукового Товариства імені Шевченка, на думку вченого, є демократичні процеси в Австрії та посилення русифікації України з боку Росії/Валуєвський циркуляр/, а духовною - прагнення українців, зокрема інтелігенції, до національного відродження.

Становлення і розвиток товариства автор пов"язує з прогресивною діяльністю Корнила Сушкевича, Сидора Громницького, Дем'яна Гладиловича, Юліана Целевича, Михайла Грушевського, Василя Щурата. Проте виникали великі труднощі у зв'язку з нестачею коштів та друкарської техніки.

Великим надбанням Наукового Товариства ім.Шевченка В.Гнатюк вважав бібліотеку, котра цінилась не кількістю книжок, а їх добром. Там було багато таких чужих видань, яких не мала жодна бібліотека Галичини. Надзвичайно цінними є часописи, журнали, книжки про Україну.

Наукова діяльність товариства увінчалась такими найбільшими виданнями: "Історична бібліотека" /9 томів/, "Жерела до історії України-Руси" /II томів/, "Етнографічний збірник"/38 томів/,"Пам'ятки українсько-руської мови і літератури"/7 томів/,"Матеріали до української етнології"/20 томів/.

В.Гнатюк закликав подбати, щоб Наукове Товариство ім.Шевченка могло якнайшвидше продовжити свою корисну діяльність у всіх напрямках. Це обов'язок нації.

СЕРГІЙ П'ЯТЧЕНКО

/ Сумський педінститут/

УКРАЇНСЬКА ДЕМОНОЛОГІЯ ТА ВНЕСОК В.ГНАТЮКА В ЇЇ ДОСЛІДЖЕННЯ

Невід'ємними від духовного життя українського народу були його світоглядні уявлення, пов'язані з віруваннями в ірреальних істот: духів-володарів природних стихій, покійників - злотворців, перевертнів та людей з надприродними здатностями. Давньоукраїнсь-

кий пантеон космогонічних божеств був витіснений з верхнього щабля ієрархії надприродних сил християнським богом, а світ "середній", населений демонами, довгий час співіснував у людській свідомості з християнським монотеїстичним віровченням.

Збиранням, публікацією та дослідженням матеріалів української демонології в свій час займалися П.Куліш, М.Костомаров, О.Потебня, П.Чубинський, Я.Головацький, М.Драгоманов, О.Афанасьєв, В.Антонович, П.Іванов, Б.Грінченко та інші. Дослідженню народної прози і зокрема міфологічної легенди доклав немало зусиль і їх послідовник В.М.Гнатюк. Найвагомішим його внеском є "Знадоби до української демонології", вміщені в IУ, XXXШ - XXXIУ т.т. "Етнографічного збірника".

Вміщені до збірника 1575 оповідань зафіксували фантастичні постаті та явища, витворені живим народним віруванням. Кожен із вісімнадцяти розділів групує легенди про один з видів демонологічних істот, серед яких чітко вирізнюються духи-уособлення природного середовища/лісовик, водяник/, духи, які є втіленням душ померлих/покутники, потопельники, вісельники, упирі/, перевертні як проміжна стадія між духом і людиною/вовкулаки/,персоніфіковані уособлення абстрактних понять/смерть,хвороби/,а також люди з фантастичними здібностями/відьми, чарівниці, знахарі, хмарники/.

Всі демонологічні персонажі народних легенд мають антропоморфний вигляд. Навіть такі поняття, як доля, біда, смерть, хвороба, уявлялися людиноподібними істотами, як правило, жіночої статі. "Як душа, так і хвороба уявляється істотою матеріальною",-зазначав О.Потебня/ Потебня А.А. О доле и сродных с нею существах // Слово и миф.-М.,1989.-С.496/.

Функції більшості надприродних створінь - це функції духів-злотворців. Похмура сутність більшості демонів пов'язана з ворожістю природних стихій, як втілюють ці істоти, небезпечністю душ

померлих не своєю смертю, а також пов'язування своїх негативних переживань, хвороб, нещасть із діяльністю певної групи людей-ворожбитів.

Виключно негативними функціями наділені лише деякі духи. Більшість же на зло відповідає злом, на добро добром, у чому знаходять відбиток дуалістичні вірування давніх українців про вічність змагання доброго і злого, світлого й темного. Саме добро й зло були найвищими моральними категоріями передхристиянського суспільства.

Семантично такі істоти, як водяник, польовик, лісовик і подібні розглядаються як володарі стихій, бо оточуючий світ живої і неживої природи підкорювався, як здавалося, не своїм законам, а волі духа.

З потойбічним світом споріднені мерці, покутники, потопельники, вісельники, упирі. Вважалося, що душа людини, яка померла не своєю смертю і не скінчила таким чином свого природного існування, залишається жити поруч людей. Зустріч з нею для людини вкрай небезпечна.

Одночасним втіленням природного середовища і сутності покійника-злотворця є потерчата і русалки. Аналізуючи різні погляди на семантику образу русалки, можна трактувати її як синтетичне поєднання шкідливих рис душі небіжчика, уособлення природного середовища та ідеї родючості.

Персоніфікація таких абстрактних понять, як блуд, лихо, страх, хвороба, смерть, є традиційним для багатьох міфологій. Таким же традиційним для багатьох народів є образ чорта. Є підстави твердити, що образ цей дохристиянського походження, але образ диявола мав вирішальний вплив на його пізніший вигляд. Звідси й подвійність перебування чорта - пекло чи болото.

Архаїчними за походженням і поширеними за побутуванням є

легенди та оповіді про перевертнів-вовкулаків та відьом, які мислилися посередниками між світом реальним і світом таємничих, фантастичних сил.

Проблеми семантики та походження вірувань в ту чи іншу ірреальну істоту до цього часу остаточно не вирішені з багатьох причин, серед яких і територіально-часова трансформація їх функцій та семантики, і досить пізнє звернення фольклористів до цієї теми, і врешті-решт непопулярність подібних досліджень останніми десятиріччями, коли міфологічна легенда розглядалася лише як прояв марновірства та забобонності. І важко переоцінити зараз ту допомогу, яку подають дослідникові "Знадоби до української демонології" В.М.Гнатюка.

ВЕРБОВИЙ МИКОЛА

/Криворізький педінститут/

ВОЛОДИМИР ГНАТЮК - ДОСЛІДНИК УКРАЇНСЬКОЇ ДЕМОНОЛОГІЇ

Чомусь так сталося, що про дослідження В.Гнатюком української демонології сказано й написано до прикрого мало/ Див.:М.Мушинка. Володимир Гнатюк. Життя та його діяльність в галузі фольклористики,літературознавства та мовознавства.-Париж-Нью-Йорк-Сідней-Торонто, 1987.-С.84-85; пор. ще С.59/.

Уже тільки опрацьовані ним матеріали "Знадобів до української демонології" дослідники вважають"... і досі не перевершеною збіркою демонологічних оповідань у слов'янській фольклористиці/Цит. праця.-С.84/. Цей збірник складається з двох томів. Перший охоплює суто регіональні матеріали, тому автор назвав його "Знадоби до галицько-руської демонології.Т.І"/Львів, 1904/, а другий /два випуски/ внаслідок"... поміщення в книжці матеріалів із російської України /Знадоби до української демонології.Т.2.Випуск І.-Львів, 1912.-С.IУ/вийшов уже під титулом "Знадоби до української демоно-